

ӘОЖ 339 (574)

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ТҰРАҚТЫ ДАМУ: ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ШАРАЛАР

Нуртуған С.

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық Университеті,
Нур-Сұлтан қ., Қазақстан

2012 жылдың желтоқсанында Президент Нұрсұлтан Назарбаев «Мықты мемлекетке негізделген қоғамды және жалпыға бірдей еңбек мүмкіндіктері бар дамыған экономика» құру мақсатында «тез өзгертін әлемдегі жаңа Қазақстанның жаңа саяси бағытын» сипаттай отырып, Қазақстан-2050 Стратегиясын ұсынды [1]. Стратегия «XXI ғасырдың ортасына қарай Қазақстанды әлемдегі ең дамыған 30 елдің қатарына қосуға бағытталған кешенді мемлекеттік жоспар» ретінде ұсынылды [2]. Жоспарда «басқаруды, әл-ауқатты жақсарту және салық жүйесін жетілдіру, шағын және орта бизнесті қолдау және инфрақұрылымдық дамуды кеңейту» қарастырылған [3].

«Қазақстан-2030» Стратегиясының орнын басқан 2050-Стратегиясы бүкіл аймақ бойынша тұрақты дамуға қол жеткізу үшін қажетті экономикалық өсім

мен әртараптандыруға ықпал ету тәсілі ретінде қарастырылатын аймақтық даму мен билікті орталықсыздандыруға бағытталған. Осы мақсатқа сәйкес 2011 жылдан бастап Еуропалық Одақ Қазақстан үкіметімен бірлесе отырып, Қазақстанның әр түрлі аймақтарының біркелкі емес экономикалық дамуын шешетін «Қазақстанның жергілікті даму саясатына қолдау» кооперативтік жобасын жүзеге асыруда. Бұл құжатта ұлттық және халықаралық өлшемдерді зерттеу арқылы елдегі тұрақты дамуды ілгерілету жолдарына назар аударылған және оның құрылымы келесіде.

Біріншіден оқырманды 2012 жылы модернизациялау жоспары негізделген 1997 жылы Президент Назарбаев еңгізген «Қазақстан-2030» Стратегиясының негізгі жетістіктерімен таныстырады.

Екіншіден елдің жаңа саяси бағытын құрайтын интервенцияның негізгі басымдықтары мен бағыттарын айқындайтын жаңа Қазақстан-2050 Стратегиясын мұқият қарастырады.

Содан кейін үшінші және соңында Еуропалық Одақ жүзеге асырған «Қазақстандағы жергілікті даму саясатын қолдау» бірлескен жобасын қарастыра отырып, Қазақстандағы тұрақты дамудың халықаралық аспектісіне талдау жасайды.

Өзінің жаңашылдығына байланысты өте аз әдебиет осы инновациялық бағдарламада қол жетімді және бұл Орталық Азиядағы алғашқы әдебиет. Мұнда келтірілген мәліметтер Қазақстанда 2015-2016 жылдың жазында өткен далалық жұмыстар кезінде жиналды. Қорытынды сессия осы мақаланың негізгі тұжырымдарын қорытындылайды және тұрақты дамуға одан әрі ілгерілеу бойынша бірнеше саясаттық ұсыныстар береді.

2050 Стратегиясы 1997 жылы қабылданған Қазақстанның 2030 Даму стратегиясына негізделген. Атап айтқанда, Қазақстан Республикасының Президенті, Ұлт Көшбасшысы Н.Назарбаевтың «Қазақстан-2050 Стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Жолдауында ол елдің алдыңғы стратегияда көрсетілген «алға қойған мақсаттарына қарай прогрессивті және табанды түрде қалай жылжып келе жатқанын» атап өтті. Нақтырақ айтсақ, елдің жетістікке жетуі жеті нәтижені «негізгі параметрлер бойынша мерзімінен бұрын» жүзеге асырудан басталады [1]. Нәтижелерді төмендегідей қорытындылауға болады.

Біріншіден, халықаралық деңгейде танылған шекараларға ие болған Қазақстанның территориялық тұтастығын сақтау арқылы елдің халықаралық қауіпсіздігі жақсарды.

Екіншіден, елдің тұрақтылығы мен ұлттық бірлігі сақталды және сақталуда, ал Қазақстан 150 этнос пен 17 діни топ қатысатын және ұсынылатын мәдениеттер мен дінаралық диалогтың орталығы болып табылады.

Үшіншіден, ел жоғары нарықтық экономикаға негізделген тұрақты және өсіп келе жатқан даму қарқынына қол жеткізді, бұл шетелдік инвестициялар мен ішкі жинақтаудың жоғары деңгейіне ие болды. Ұлттық экономиканың 1997 жылғы 1,7 трлн теңгеден 2011 жылы 28 трлн теңгеге дейін өсуі, сыртқы сауданың 12 есе және өнеркәсіптік өндірістің 20 есе өсуі осының дәлелі.

Төртіншіден, қазақстандық азаматтардың өмір сүру жағдайлары, әсіресе денсаулық сақтау, білім беру және әл-ауқат саласында айтарлықтай жақсарды. Атап айтқанда, 1997 жылдан бастап Қазақстан халқының саны 14 миллионнан 17 миллионға дейін өсті, ал өмір сүру ұзақтығы 70 жасқа дейін өсті. Сонымен бірге орташа айлық жалақы 9,3 есе, орташа зейнетақы он есеге өсті. Бүкіл елде 942 жаңа мектеп пен 758 аурухана салынды, колледж стипендиясы 182% өсті.

Бесіншіден, неғұрлым әртараптандырылған экспорттық нарықпен бірге заманауи және неғұрлым тиімді мұнай-газ және тау-кен секторы құрылды, бұл елдің кез-келген нақты экспорттық бағытқа тәуелділігін азайтты.

Алтыншыдан, инфрақұрылымды дамыту ірі жобалардың басталуымен тіркелді, соның ішінде 48000 км жалпыға ортақ пайдаланылатын автомобиль жолдары мен 1100 км теміржолдар салу және Батыс Еуропа-Батыс Қытай көлік дәлізін құру жана Жібек жолын жандандыру. Соңында, өзгертулер мемлекеттік қызметтердің сапасын арттыру және мемлекеттік қызметтің жоғары кәсібилігі мен ашықтығын қамтамасыз ету мақсатында мемлекеттік басқаруға әсер етті [1]. Президент айтқандай, «2030 Стратегиясы сәтті болды, қазіргі Қазақстан - қалыптасқан мемлекет», 2050 Стратегиясында қойылған жаңа міндет - елдің ұзақ мерзімді даму бағытын нығайту [1].

«Қазақстан-2050» Стратегиясын ұсынған Жолдауында Президент Н.Назарбаев XXI ғасырда Қазақстан мен Орталық Азияның алдында тұрған он сын-қатерді атап өтті. Мәселелердің тізіміне тарихтың жеделдеу үдерісі, жаһандық демографиялық теңгерімсіздік, ғаламдық азық-түлік қауіпсіздігінің қатерлері, су тапшылығы, жаһандық энергетикалық қауіпсіздік, табиғи ресурстардың сарқылуы, үшінші өнеркәсіптік революция, әлеуметтік тұрақсыздықтың өсуі, қазақстандық өркениет құндылықтарының дағдарысы, жаңа жаһандық тұрақсыздану қаупі кіреді. Бұл мәселелер елдің болашақтағы дамуы туралы талқылау кезінде ескерілуі керек екендігі назар аудартады.

Қазақстан Стратегиясы-2050-де Президент билікті орталықсыздандыру үдерісі ел үшін басты мақсаттардың бірі екендігіне баса назар аударғаны көңілге қонымды. Орталықсыздандыруды ол мемлекеттік басқару жүйесіндегі сапалы өзгеріс және жергілікті деңгейдегі рұқсат беру жүйесінің өзгеруі деп ойлады [4]. Іс жүзінде, Қазақстандағы даму және жергілікті өзін-өзі басқарудың тұжырымдамасы Қазақстан Республикасы Президентінің 2012 жылғы 28 қарашадағы Жарлығымен бекітілген, онда даму мәселелерін шешуде жергілікті және аймақтық деңгейдегі әкімдердің өкілеттіктері, дербестігі мен басқарушылық жауапкершілігін арттыру көзделген [5]. Сонымен қатар, 2013 жылдың қаңтарында, Жолдаудан кейін көп ұзамай, Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығымен «бірнеше мемлекеттік органдардың құрылымын қайта құру және Қазақстанның аймақтық әлеуметтік-экономикалық өркендеуіне ықпал ететін жаңа орган - Өңірлік даму министрлігі» құрылды» [2]. Аймақтарда экономикалық өсу мен дамуға жәрдемдесу мақсатында еліміз шетелдік инвестицияларды және озық технологияларды тартудың маңыздылығын мойындады. 2013 жылы, тәуелсіздік алғаннан бері, ел 160 миллиард доллардан астам тікелей шетелдік инвестиция (ТШИ) алғанымен, Қазақстан Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығына (ТМД) мүше 12 елдің ішінен бизнес пен инвестиция

үшін ең қолайлы ел болып саналады. Атап айтқанда, сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл, мемлекеттік басқаруды модернизациялау және кәсібилендіру саласында жаңа күш-жігер жұмсау қажет [3]. Бұл Еуропалық Одақтың белсенді қатысуы тіркелген сала - әсіресе «Қазақстанның жергілікті даму саясатына қолдау» кооперативтік жобасы арқылы болды.

ЕО және Қазақстандағы тұрақты даму.

Жоба жергілікті экономиканы дамыту және аймақтық әкімшіліктердің жауапкершілігі мен әлеуетін күшейту, сондай-ақ азаматтар мен азаматтық қоғамның осы процеске қатысуын арттыру арқылы өңірлердің анағұрлым тең дамуын және өмір сүру деңгейін жақсартуды көздейді. Бағдарлама 2011 жылдың маусымында Еуропалық Одақ пен Қазақстан Үкіметі қол қойған келісімге сәйкес қаржыландырылады. Үш нақты мақсат «Қазақстандағы жергілікті даму саясатын қолдау» кооперативтік жобасын сипаттайды: 1) шағын және орта кәсіпкерлікті (ШОБ) нығайту арқылы жергілікті экономикалық дамуды және экономиканы әртараптандыруды қолдау, 2) жергілікті дамуға ықпал ететін келісімді заңнамалық және институционалдық базаны әзірлеу және жүзеге асыру және 3) пилоттық аймақтарда жергілікті даму саясатын жетілдіруге көмек. Осы мақсаттарға жету үшін бағдарлама үш компонентке бөлінеді: 1) тікелей шетелдік инвестицияларды қолдау (ТШИ) және шағын және орта кәсіпкерлікті (ШОБ) байланыстыру, 2) Қазақстанның аймақтық дамуы, 3) облыстық әкімдіктерге гранттар және ҮЕҰ жұмысын қолдау. Жобаны іске асыру үшін Атырау, Шығыс Қазақстан, Қызылорда және Маңғыстау облыстарының пилоттық аймақтарын Еуропалық Одақ Қазақстан үкіметімен келісе отырып, елді сипаттайтын әлеуметтік-экономикалық әртүрліліктің өкілі ретінде таңдап алғандығы ерекше назар аудартады. Қызылорда облысы Қазақстанның аз дамыған аймақтарының бірі болып саналады, алайда жақында ашылған көмірсутегі кен орындарының және шетелдік трансұлттық корпорациялардың осы салаға инвестиция салуға деген қызығушылығының арқасында дамудың үлкен әлеуеті бар. Екінші жағынан, Атырау мен Маңғыстау мұнай, газ және уран сияқты табиғи ресурстарға бай және елдің ең гүлденген аймақтарының бірі болып табылады. Өз жағында Шығыс Қазақстан - қарқынды өнеркәсіптік дамумен сипатталатын аймақ, әсіресе түсті металлургияда [5].

- Тікелей шетелдік инвестициялар (ТШИ) мен шағын және орта кәсіпкерлік (ШОБ) арасындағы байланысты қолдау

Жобаны ЭЫДҰ Атырау, Шығыс Қазақстан және Қызылорда облыстарында жүзеге асырады және бюджеті 4 000 000 еуроны құрайды, оны толығымен Еуропалық Комиссия қаржыландырады. Бағдарлама шағын және орта кәсіпкерлік (ШОБ) секторын және оның бәсекеге қабілеттілігін нығайту арқылы жергілікті экономикалық дамуды және аймақтардағы экономиканы әртараптандыруды қолдауға бағытталған. Атап айтқанда, ол өндіруші сектордан тыс тікелей шетелдік инвестицияларды тарту және қазақстандық ШОБ-пен өркендеген байланыстар арқылы ТШИ әсерін барынша арттыру арқылы экономикалық белсенділікті және өңірлерде білікті жұмыспен қамтуды арттыруға бағытталған.

- Облыстық әкімдіктерге гранттар және ҮЕҰ жұмысын қолдау

Гранттар үш пилоттық облыстың - Шығыс Қазақстан, Қызылорда және Маңғыстау облыстарының мемлекеттік емес субъектілері мен жергілікті өзін-өзі басқару органдарына беріледі және жергілікті дамуға ықпал ететін инновациялық бастамаларды қаржыландырады. Нақтырақ айтсақ, гранттардың бірінші тобы жергілікті өзін-өзі басқару органдарына (әкімдіктерге) әлеуметтік теңсіздікке, ауылды дамытуға, экологиялық мәселелерге, қызмет көрсету сапасына, халықтың хабардарлығы мен қатысуына және т.б. байланысты инновациялық жергілікті даму бастамаларын ынталандыру үшін беріледі және халықтың осал топтарына бағытталған [5]. Субсидиялардың екінші тобы жергілікті шешімдер қабылдауға және іске асыруға, қызмет көрсетуге, мониторинг пен қорғауға үлес қосатын мемлекеттік емес субъектілер үшін қол жетімді халықтың осал топтары үшін ашылды.

Қорытынды. Мақалада ұлттық және халықаралық негіздерді ескере отырып, Қазақстанның тұрақты дамуы тақырыбы талқыланды. Қазақстанның Стратегиясы-2030 және Қазақстанның Стратегиясы-2050 талдауының негізінде Қазақстан үкіметінің жаңа орнықты елге жаңа саяси бағытын енгізу жолдары қарастырылды. Сондай-ақ, құжатта 2011 жылдан бастап Еуропалық Одақ Қазақстан үкіметінің ынтымақтастығымен жүзеге асырылып келе жатқан, жергілікті дамуға елді жаңғыртуға орталық рөл беретін бірлескен «Қазақстандағы жергілікті даму саясатын қолдау» жобасы сипатталған. Зерттеу Қазақстан үкіметі мен Еуропалық Одақтың тұрақты дамуға қатысты алға қойған мақсаттарының бірін-бірі толықтыруын көздейді, бұл синергияға мүмкіндік береді және әрі қарайғы ынтымақтастыққа мүмкіндік береді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Назарбаев Н. «Мемлекет басшысы Н.Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы. 2015 жылғы 30 қараша» [электронды құжат] /<https://www.akorda.kz/kz/addresses/memleket-basshysy-nnazarbaevty-n-kazakstan-halkyna-zholdauy-2015-zhylgy-30-karasha>
2. Keene, Eli. 2013. “Kazakhstan 2050 Strategy leads to Government Restructuring” [electronic resource] Access: <http://carnegieendowment.org/2013/02/21/undefined/fis2> (3. March 2015)
3. Назарбаев Н. «Қазақстан Республикасының Президенті – елбасы Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы: ««Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты»» [электронды құжат] / https://www.akorda.kz/kz/official_documents/strategies_and_programs
4. Назарбаев Н. «Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2014 жылғы 17 қаңтар» [электронды құжат] /https://www.akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president/kazakstan-respublikasynyn-prezidenti-nenazarbaevty-n-kazakstan-halkyna-zholdauy-2014-zhylgy-17-kantar
5. OECD, 2014. “Local Strategies for FDI-SME Linkage Building in Kazakhstan”, OECD Working Paper [electronic resource] /Access: <http://www.oecd.org/cfe/leed/FDI-SMEKazakhstan-final-eng.pdf>